

ERZURUM'DAN SİVAS KONGRESİ'NE

Ramazan BOYACIOĞLU*

rboyaci@cumhuriyet.edu.tr

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir, Sivas*

ÖZET

Osmanlı devleti, Birinci Dünya savaşı neticesinde savaşı kaybetmiş ve 30 Ekim 1918 tarihinde Ateşkes Antlaşması imzalamıştır. Bundan sonrada ülke işgal edilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemâl, Anadolu'ya gönderilmiş ve Samsun'dan itibaren önemli görevler yapmıştır. Bu görevlerinde başta Kâzım Karabekir Paşa olmak üzere, kendisine arkadaşları yardım bulunmuşlardır. İlk önce Erzurum Kongresi toplanmış ve orada, "Millî sınırlar içinde vatan bölünemez, Kuvay-ı Milliyeyi tek kuvvet kılmak ve Millî irâdeyi ise hakim kılmak, Manda kabul edilemez" diye bir dize kararlar alınmıştır. Bundan sonra Mustafa Kemâl, beş kişilik temsil heyeti ile Sivas'ta toplanacak kongre için 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrılmıştır.

ABSTRACT

The Ottoman Empire, had been lost at the First War and had signed cease fire on 30 October 1919. So the Country was occupied. Then Mustafa Kemal, was sent to Anatolia and from Samsun he had important duties. At the head of his duties, like Kazım Karabekir Pasha, many companions had helped him. First the Congress of Erzurum had taken place and there they had reached decision on, like "the Country in his national frontier was't divided into, the National Force will be the unique force and the National Decree will be dominant, and the mandate was't given to anyone country." Then Mustafa Kemal went to Sivas where the Congress occurred with five companions and left Erzurum, on 29 August 1919.

Konuya girmeden önce, XX. Yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı devletinin durumu incelenecek olursa, 1908 yılında Meşrutiyet ilân edilmiştir. Bundan sonra birkaç savaşla karşılaşmıştı. Önce 1908 yılında Girit, Bosna-Hersek, Bulgaristan olayları olmuş¹ ve bu bölgeler Osmanlı'nın elinden çıkmıştı. 1911 yılında İtalyanlar, Batı devletlerine Trablusgarb (Libya) üzerindeki egemenlik isteklerini kabul ettirmiş ve Osmanlı devletine savaş ilân etmişti.² Daha sonra 1912 yılında da Balkan savaşı zuhur etmişti.³ Bundan sonra da 1914 yılında Birinci Dünya savaşı meydana gelmişti. Dört yıl süren bu savaşta, Osmanlı devleti yenilmişti.

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Öğretim Üyesi

¹ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul 1987, 88

² Ettore Rossi, "Trablus", (Bu madde Cengiz Orhonlu tarafından tâtîl ve ikmâl edilmiştir.), **M.E.B.İslâm Ansiklopesisi**, XII/1, 449

³ Ali İhsan Sâbis, **Birinci Dünya Harbi**, I, İstanbul 1990, 27

Osmanlı devleti, 30 Ekim 1918'de, şartları çok ağır 25 maddelik Ateşkes antlaşması yaptıktan sonra, savaşı kaybeden İttihatçılar kabineyi bırakıp yurdu terk etmişlerdi. Bunun üzerine İzzet Paşa kabinesi kurulmuşsa da, o da birkaç gün içinde istifa etmişti. İstanbul'un resmen olmasa da Fiilen işgal edildiği gün, yani 13 Kasım 1918 tarihinde, Mustafa Kemâl Paşa da İstanbul'a gelmişti.

Orduların başında ise, neredeyse güvenilir kumandan kalmamıştı. Çünkü bu kumandanlar İstanbul'da toplanmışlardı. Bunlar arasında Mustafa Kemâl, Vehip, Fevzi, Cevat, Cemal, Ali Fuat, Ali İhsan, Kâzım Karabekir ve İsmet gibi pek çok önemli kişiler vardı. Bu arada İstanbul'da sık sık kabine değişiyor, düşmanın her gün artan tecâvüzü felâket gününü yaklaşıtıyordu.⁴

Bu arada Ateşkesin 5. Maddesi gereğince, Doğu illerindeki ordular tahliye olur ve bu yerlerde itilaf heyetleri bulunmazsa, Ermeni ve Gürcüler tarafından Müslümanlar, katliama uğrayacaklarından korkuyorlardı. Çünkü daha önce Ermenilerin Erzincan, Erzurum, Van, gibi doğu illerinde yaptıkları Müslüman katliâmı, daha akıllardan çıkmamıştı. Yeniden katliama başarlarsa tam bir imha olacak ve Doğunun da elden çıkacağını biliyorlardı.⁵ Ama bu arada, eğer Doğudaki ordu terhis edilmezse bu ordu büyüyerek ulusun kurtulmasını da sağlayabilirdi.⁶

İşin garibi, talihsiz bir olay olarak Padişah, 21 Aralık 1918 tarihinde Meclis-i Meb'usan feshetmişti.⁷ Meclisin feshedilmesiyle, işgal altındaki illeri savunacak milletvekillerinin vekillikleri de ortadan kalktığından, o illeri savunacak kimse kalmamış ve o illerde yeniden seçim yapılamayacağından o iller elden çıkmıştı.

Bunun için, Meclisin feshinden sonra, durumun gittikçe kötüleştiği görülünce, Ocak-Şubat 1919 tarihinde de, Doğu illeri ile ilgili İstanbul'da iki dernek (cemiyet) kurulmuştu: "Vilâyet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti", yani Doğu İllerinin Haklarını Savunma Derneği, Doğu illerinin Türklerden ayrılmasına karşı olanlardan Süleyman Nazif, Beyrut valisi İsmail Hakkı, Hicaz valisi Mahmut Nedim, Diyarbakır millet vekillerinden Fevzi ve Zülfü Beyler gibi kimseler tarafından kurulmuştu. İkinci bir dernek olan "Kürt Teâli Cemiyeti", (Kürt Yükseliş Derneği) ise, bu illerin Türk toplumunda kalmasının imkansız olduğu görüşüyle kurulmuş ve bu derneğe Seyit Abdülkadir ile Bedirhanilerden bazı kişiler üye olmuşlardı. Bunlar, her hangi bir yolla bir Kürdistan oluşmasını amaç edinmişlerdi.⁸

Kürdistan Teali Cemiyetinin kurulmasından sonra, Seyit Abdülkadir, Emin Ali Bedirhan, Bediüzzaman Said-i Kürdî ve Dr. Şükrü Mehmet'ten oluşan bir Kürt heyeti, İstanbul'daki Amerikan Komiserliğine gitmişler, Kürdistan'ın kuruluş davasını konuşmuşlar ve harita üzerinde Kürdistan'ın sınırlarını göstermişlerdir. Bunun üzerine Komiser, "Bu bölgenin çoğunluğu üzerinde Ermenistan Devleti kurulmasına karar verilmiştir" deyince, Bediüzzaman, "Kürdistan deniz kenarında olsaydı, sizin gemilerinizle belki böyle bir kararı uygulayabilirdiniz..." diye cevaplamıştır.⁹

⁴ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1969, 16

⁵ A.g.e., 8-9

⁶ A.g.e., 11

⁷ A.g.e., 9

⁸ A.g.e., 12

⁹ Yaşar Kalafat, *Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç Ve Dış Olaylar*, Ankara 1992, 144

Kısacası her iki demek de Doğu illerinin Ermenistan olacağı endişesiyle kurulmuştı. Oysa Ayrımcı olan Kürt Teali Cemiyeti, Kürdistanı bağımsız yapacağım derken Doğu illerinin Ermenistan olmasına sebep olacaktı.¹⁰

Doğu illerinden Adana ve Sivas da dahil, ordunun silâhları alındıktan sonra Pangaltı İngiliz Karargahında istihbarat müdürünün odasındaki haritaya göre, Ermeni, Kürt, Pontus unsurlarına yağma ettirilmek isteniyordu. Yalnız, Ateşkesin 24. Maddesi gereğince ayaklanma durumunda İtilâf devletlerin, ayaklanma olan yerleri işgal etme hakkı bulunduğundan, eğer Vilâyet-i Sitte^{*}'nin herhangi bir yerinde Hıristiyanlara karşı bir ayaklanma olursu, işgal edebilirlerdi. Ama bunu yapacak güçleri yoktu. Örneğın, Doğuya gönderilmek istenen İngiliz askerleri, silah bırakıp kaçımlardır.¹¹

Bu arada İstanbul'da bulunanlardan bazıları, "Uyumlu ve iyi bir kabine kurulursa, durumun değişip iyileşeceğine" inanıyorlardı. Mustafa Kemâl ve İsmet Bey de bu görüşteydiler. Ama, 4 Mart 1919'da, aslen Mısırlı olan Kahire'de doğan ve İstanbul'da büyüyen Arap asıllı¹² Damat Ferit Paşaya kabinenin başına gelince, herkeste bir umutsuzluk doğmuştu. Ayrıca hariciyeye Şerif Bey getirilince ve Şûrayı Devlete ise âyandan Kürt Abdülkadir atanınca, Doğu illerinde açık bir felaket ortaya çıkmıştı. Dahası Kabine, 10 Martta, Vehip Paşa, Fethi Bey, Halil Bey, Yunus Nadi Bey gibi bir çok namuslu kişiyi tutuklamıştı.¹³ Böylece İstanbul'da daha kimlerin tutuklanacakları belli değildi. Atatürk'ün bile, 14 Martta çıkan Yeni Gazete'de tutuklandığı, asılsız olarak, bildirilmişti.¹⁴

Bu arada, 3 Nisan 1919'ta, Doğudaki 9. Ordu kaldırılmıştır. 9. Ordunun emri altındaki 3., 9., 11. Kafkas Fırkaları ile 12. Fırka, 15. Kolordu kumandanının emrine verilmiştir. Karargahı Erzurum'da olan ve kumandanlığına da Kâzım Karabekir Paşanın getirildiğı 15. Kolordunun mıntıkası Erzurum, Van ve Trabzon bölgelerindeydi. Ayrıca doğrudan doğruya Nezarete (Bakanlığa) bağlanan 3. Kolorduya, Sivas Vilâyeti ile Canık** Sancağı da verilmiştir.¹⁵

Kâzım Karabekir Paşa, 13 Mart 1919'ta, 15. Kolorduya tayin edilince, İstanbul'daki arkadaşlarına veda ziyaretlerine başlamıştı. 11 Nisanda, özellikle M. Kemâl Paşa ile İsmet'e durumu son defa olarak anlatmıştı. Ameliyat olan M. Kemâl Paşayı Şişli'deki evinde ziyaret etmiş ve baş başa görüştüğü Mustafa Kemâl Paşaya "Paşam, ben yarın Erzurum'a hareket ediyorum. İstanbul'da ne durumda kalırsanız kalınız, bir şey yapmak imkansız. Susarsak mahvoluruz. Hemen Anadolu'ya ordunun başına geliniz. Hem de Doğuya. Milletın kurtuluş anahtarı Doğudur. Orada her şey mümkündür. Ordu kuvvetlidir, halk da beraber gider. Ben kararımı verdim. Planım

¹⁰ Karabekir, a.g.e., 13

^{*} 16 Vilâyet-i Sitte, yani Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput (Ma'mûretü'l-Aziz) ve Sivas olmak üzere altı vilayettir. Bu vilayetlerin bulunduğu yerde Erzurum, Erzincan, Ağrı, Van, Hakkari, Bitlis, Muş, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Elazığ, Malatya, Bingöl, Sivas, Amasya ve Tokat, ayrıca Şebinkarahisar ilçesi yer alır. Geniş bilgi için bakınız: **Meydan Larousse**, XII, İstanbul 1973, 601

¹¹ Karabekir, a.g.e., 13

¹² A.g.e., 14-15

¹³ A.g.e., 16

¹⁴ Sina Akşın, **İstanbul Hükümetleri ve Milli mücadele**, İstanbul 1983, 290

^{**} Samsun ve çevresi

¹⁵ Karabekir, a.g.e., 17

basittir. Milli bir hükümet kurmak ve Doğu illerini istilâya hazırlanan Ermenistan'ı, bize güzel bir barış rehinesi olarak ele geçirip sonra duruma göre Batıya yönelmektir. İstanbul'da ne siz ve ne de kıymetli arkadaşlar uzun süre kalmayınız. Başka türlü milli birlik ve milli varlık göstermek imkânsızdır..." şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklama üzerine Mustafa Kemâl Paşa, "Bu da bir fikirdir. Ahval günden güne size hak veriyor. Size başarılar dilerim" deyince, yeniden Kâzım Karabekir Paşa, bu fikrin kati bir karar olduğunu anlatmış, ayrıca, "Ordu ve halk bu fikir etrafında muhakkak toplanacaktır. Doğuda milli hükümet esaslarını kurduktan sonra siz batıya yönelirsiniz. Doğu görevini ben yerine getiririm. Eğer gelmeyecekseniz hareketimi ona göre düzenleyeceğim" demiştir. Buna göre Kâzım Karabekir, bundan sonra Mustafa Kemâl'in ne yapacağını herhangi bir şekilde anlamış olmalı ki, Kâzım Karabekir, baş başa görüştükleri bir zamanda, ona kendi fikirlerinin ne olduğu söylemiştir. Mustafa Kemâl biraz düşündükten sonra, "İyi olayım, size mülâki olmaya çalışırım" diyerek kısa ve olumlu bir cevap vermiştir.¹⁶ Kâzım Karabekir, Mustafa Kemâl'i doğuya çağırıp milli hareketin başına geçmesini teklif ettiğine göre, birbirlerine güvenlerinin iyi olduğunu gösterir. Yoksa böyle bir karışık zamanda, İstanbul'da böyle bir konuşma duyulsa insanın başına neler getirirdi.

İstanbul'da, Damat Ferit Paşa ile bir şey yapılmayacağını anlayan, Padişah Hazretlerinin Onursal Yaveri Tuğgeneral Mustafa Kemâl, 3. Ordu Müfettişi göreviyle Anadolu'ya, yani Samsun'a çıkmıştır. 21 Mayıs 1919'ta Samsun'dan, Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı olan Kâzım Karabekir Paşaya şu şifreyi göndermiştir:

"Genel durumumuzun almakta olduğu ağır biçimden pek acı duyuyor ve üzülüyorum. Ulusa ve ülkeye borçlu olduğumuz en son vicdan görevini yakından ortaklaşa bir çalışma ile en iyi (şekilde) yerine getirmenin mümkün olacağı inancıyla bu son görevi kabul ettim. Bir an önce yüce kişiliğinizle buluşmak istiyorum. Ancak, Samsun ve çevresinin durumu, güvensizlik yüzünden, kötü bir sona varacak niteliktedir. Bu nedenle burada birkaç gün kalmak zorunluluğu vardır. Beni, şimdiden aydınlatmaya yarayacak konular varsa bildirilmesini diler, gözlerinden öperim kardeşim."¹⁷

İstanbul'da "İngiliz Muhipleri Cemiyeti", yani İngiliz Sevenler Derneği kurulmuştu. Bu addan, İngilizlere dost olanların kurduğu bir dernek anlaşılmasın. Bu derneği kuranlar, kendi kişisel çıkarlarına gözetenler ile, kendi çıkarlarının koruma çaresini Lloyd George hükümeti aracılığı ile İngiliz himayesini sağlamakta arayanlardır. Bu derneğe girenler arasında Yeryüzünün Hâlifesi Vahdettin, Damat Ferit Paşa, zamanın İçişleri Bakanı Ali Kemâl, Âdil, Mehmet Ali beylerle Sait Molla bulunuyordu. Ayrıca Derneğin başında olan Rahip Frew gibi bazı maceracılar da vardı. Bundan başka İstanbul'da kadınlı erkekli ileri gelen bir kısım kimse de, gerçek kurtuluşun, Amerikan mandasını sağlamakta olduğu görüşünü savunuyorlardı.¹⁸

¹⁶ A.g.e., 16-18

¹⁷ Nutuk/Söylev, Vesikalar/Belgeler, III, hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Ankara 1989, 1212; Kâzım Karabekir, a.g.e., 32

¹⁸ Nutuk 1919-1927, bugünkü dille yayına hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Ankara 1994, 5

Bu arada, 23 Mayıs'ta, Sait Mola imzasıyla belediye başkanlarına telgraf gönderilmiş ve bu telgrafta, "Barışın ve kurtuluşun İngiliz yardımlarıyla (manda) olacağını, bu durumu bütün temsilcilere, hükümete ve basına bildirilmesi gerektiğini" belirtilmiştir. Böylece, bu fesat telgrafı ülkede bir manda münakaşası açarak Sivas Kongresinin sonuna kadar devam etmiş ve sonra da bitmiştir.¹⁹

15 Mayıs'taki İzmir'in işgaline herkes üzölmüştü. Ülkenin uğradığını tehlike karşısında herkeste bir duygu birliği görünmüştü. Hatta Padişah Vahdettin, bir evladı olarak, fedakarlık etmek üzere, padişahlıktan istifa edeceğini söylemişti. Damat Ferit Paşa ise, istifa edip bir vatandaş gibi, fert olarak çalısalcığını açıklamıştı. Fakat bu duygular az zamanda değişmiş ve ortaya yeni bir fikir atılmıştı. Güya, "İzmir'in işgali geçici imiş. Eğer ateşkes hükümlerini iyi yapar ve Doğu vilayetlerini bırakırsak, İzmir nasıl olsa bizim imiş." Bu haince propagandayı İngilizler yayıyor ve yeni kabine kuran Ferit Paşanın, yaptığı açıklamaları da bunu gösteriyordu. İşte İzmir'in işgaliyle, tek bir ulus olarak kendini gösteren ülkeyi, düşmanın kısa bir propagandası ile Padişahı da, İstanbul hükümetini de, sonsuza dek ulustan ayırmış ve 1919 yılı, ulusal birliğin oluşması için, büyük fedakarlıklara ve ulusun kanını dökmeye zorunlu kılmıştır.²⁰

Atatürk, budan sonra yapılacak işin İngiliz himayesini, Amerikan mandasını ve bazı bölgelerde Osmanlı Devletinin ortadan kaldırılacağı korkusuyla, bölgesel kurtuluş çarelerine başvuranların davranışlarını temelsiz görmüş ve, "Ulusal egemenliğe dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmaktır"²¹ diyerek ne yapılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Mustafa Kemâl, 25 Mayıstan 12 Hazirana kadar kaldığı Hafsa'dan, İzmir, Manisa ve Aydın'ın işgali ile gelecekteki tehlikeyi göstermek için, 28 Mayıs 1919'ta, ülkenin değişik yerlerindeki valilere, ordu komutanlıklarına, mitingler ve ulusal gösteriler yapılmasın için genelgeler göndermiştir. Böylece, Mustafa Kemâl Paşanın bu talimatı üzerine, her yerde gösteri toplantıları yapılmaya başlanmıştır. Ama, sınırlı birkaç yerde bazı yersiz korkular yüzünden yapılmamış; bazen da korkuya düşen Hristiyan azınlıklar, yabancıların dikkatini üzerlerine çekmek için, kasıtlı olarak haber uydurmuşlardır.²²

Bu gösterilerden üç gün sonra, yani 31 Mayıs 1919'ta, İngiltere Olağanüstü Komiserliği, "3. Kolordu bölgesinde (Sivas) ne olup bittiğini" sormuş ve Harbiye Nazırlığı'na bir nota göndermiştir. Bununla ilgili olarak Harbiye Nazırı Şevket Paşa, ne olduğunu öğrenmek için Mustafa Kemâl Paşaya bir telgraf gönderip durumu sormuştur. Gerçekte, ne Sivas'ta kaygı verici bir durum vardı ne de Hristiyanların ölümlerle tehdit edildiği doğrudur. Ulusça yapılmaya başlanan gösterilerden korkuya düşen ve yabancıların dikkatini kendi üzerlerine çekmek isteyen Hristiyan azınlıkların, kasıtlı olarak uydurulmuş haberleriydi. Yaptırdığı araştırmalardan sonra Mustafa Kemâl, gönderdiği 2 Haziran 1919 tarihli şifrede:

¹⁹ Karabekir, a.g.e., 33

²⁰ A.g.e., 38

²¹ Nutuk, 8-9

²² Nutuk, 16-18

“Sivas ve çevresinde eskiden beri bulunan Ermenileri ve sonradan gelen mültecileri yığınlığa düşürecek hiçbir olay geçmemiştir. Ne Sivas'ta ne de çevresinde kaygı verici herhangi bir durum yoktur. Herkes sükûnet içinde iş ve güçleriyle meşguldür. Bunu keskinlikle bilginize sunar ve sizi temin ederim...”²³

Bundan sonra Atatürk Amasya'ya geçerek 21/22 Haziran gecesi, 8. Maddelik bir genelge yayınlayarak genelgenin 5. Maddesinde “Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta hemen ulusal bir kongrenin toplanması kararlaştırılmış” olduğu açıklanmıştır. Ayrıca 8. Maddesinde ise “Doğu illeri adına, 23 Temmuzda, Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. O tarihe kadar öteki illerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirse, Erzurum Kongresi'nin üyeleri de Sivas genel kongresine katılmak üzere hareket ederler”²⁴ denilmiştir.

Mustafa Kemâl, 25 Hazirana kadar Amasya'da kalmıştır. Bu arada, 23 Haziran 1919 tarihinde, Dahiliye Nâzırı Ali Kemâl Bey, Mustafa Kemâl'in görevden alındığını bildiren bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgeden bir kısmı şöyledir:

“Mustafa Kemâl Paşa büyük bir asker olmakla birlikte günün siyasetini pek bilmediği için, olağanüstü sayılacak vatanseverlik gayretine rağmen, yeni görevinde asla başarılı olamadı. İngiliz Olağanüstü Temsilcisi'nin istek ve ısrarıyla görevden alındı...”²⁵

Ali Kemâl Beyin bu genelgesi, gerçekten memurların ve halkın kafasını bulandırmıştır. Ayrıca bu yoldaki baltalayıcı gösteri ve hareketlerin en önemlisi Sivas'ta hazırlanmaya başlanmıştır. Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Ali Kemâl Beyin bu genelge ile verdiği emrin tarihi olan 23 Haziran günü, İstanbul'dan Elazığ valisi olarak gönderilen Kurmay Albay Ali Galip Bey adında biri, on kadar adamıyla Sivas'ta bulunuyordu. Ali Kemâl'in, Mustafa Kemâl'in görevden alındığı dair genelge Sivas'a ulaşınca Ali Galip, Mustafa Kemâl'in “Hain, âsî, zararlı bir adam olduğu”na dair duvarlara afişler yapıştırmıştı.²⁶ Mustafa Kemâl ise görevden alındığını 27 Haziran 1919'da Sivas'a varınca öğrenmişti.²⁷

Ayın 25. Günü, Mustafa Kemâl, Sivas'ta aleyhine bazı yakışsız olayların çıkarılmaya başlanıldığının haberini almıştı. Böylece temkinli bir şekilde, 26 Haziranda Amasya'dan yola çıkmış ve Tokat'a ulaşmıştı. Tokat'a varır varmaz, telgrafhaneni göz altına aldirılarak, kendisinin gelişini hiçbir yere bildirilmemesini sağlamıştı. 26/27 Haziran gecesini Tokat'ta geçirdikten sonra 27 Haziranda, altı saat sürecek olan Sivas gezisini başlatmıştı. Tedbir için, hareket ettikten altı saat sonra, çekilmesini ve o zamana kadar Sivas'a hiçbir şekilde bilgi verilmemesini sağlamıştı. Sivas girişinde Numûne Çiftliğinde biraz mola vermiş ve Sivas Valisi Reşit Paşa, karşılamaya gelir gelmez onu da tedbir için kendi otomobiline alarak Sivas'a girmişti. Sivas'a girerken, caddenin iki tarafı büyük bir kalabalıkla dolmuş ve askeri birlikler de tören düzenini almıştı.

Bunun üzerine Mustafa Kemâl, otomobilinden inmiş ve halkı selamlamıştır. Bu manzara karşısında Mustafa Kemâl, daha sonra Sivas'la ilgili olarak, “Sivas'ın saygı değer halkının ve Sivas'ta bulunan kahraman subay ve

²³ Nutuk, 18

²⁴ Nutuk, 21-22

²⁵ Nutuk, 25

²⁶ Nutuk, 27

²⁷ Nutuk, 25

askerlerimizin bana ne kadar bağlı ve sevgi ile dolu olduğunu gösteren canlı bir tanık idiler” diyerek Sivas halkını ve askerini değerlendirmiştir.²⁸

Bundan sonra Mustafa Kemâl, Kolordu binasına giderek, Ali Galip ile yardımcılarını yanına getirmişti. Ali Galip, karşılaştığı bu beklenmedik durumdan sonra kendisinin maksadının Mustafa Kemâl’e hizmet etmek olduğunu delillerle açıklayarak, sabaha kadar süren konuşmalarıyla Mustafa Kemâl’i uykusuz bırakmakla birlikte ikna etmeyi de başarmıştı.²⁹ Bununla birlikte o, Elazığ’a (Ma’mret’l-Aziz) varınca yine bildiği gibi hareket etmeye devam etmiştir.³⁰

Mustafa Kemâl, hiç uyumadığı 27/28 Haziran gecesinin sabahında, bir bayram günü, Sivas’tan Erzurum’a doğru yola çıkmıştı. 3 Temmuz 1919’da, halkın ve askerın samimi gösterileri arasında, Erzurum’a girmişti. İstanbul Hkmetinden gelebilecek menfi emirleri denetlemek ve önlemek için, haberleşme kanalı olan önemli merkezlerde tedbir almak üzere, bütün komutanlara, 5 Temmuz tarihinde emir vermiştir.³¹

Kâzım Karabekir’in de yanında olduğu bir akşam Mustafa Kemâl, herhalde, daha önce kulağına gelen haberin doğru olup olmadığını öğrenmek için 8/9 Temmuz gecesini Mabeyinle(İstanbul) konuşmuş ve Başkatip Fuat Bey, Mustafa Kemâl’in görevine son verildiğini bildirmişti. Bunun zerine Mustafa Kemâl, askerlikten de istifa ettiğini yazarak Mabeyine bildirmiştir.³² Mustafa Kemâl’in zgn olduğu bu anda, Kâzım Karabekir Paşa, ona karşı hürmet ve samimiyette kusur etmeyeceğini samimi ve ciddi olarak bildirdikten sonra, hazır ol vaziyetine geçmiş ve selamla “Bundan sonra da ne emirleriniz varsa, yerine getirmeyi bir şeref bilim” diyerek, Mustafa Kemâl’e bağlığını bildirmişti.³³

İstanbul’dan ayrılışla başlayan ve yeni Türkiye devletinin kuruluşuyla devam eden sıkıntılı sürece katlanabilecek olan tek kişi vardı, o da Mustafa Kemal idi.

Mustafa Kemâl, Erzurum’da, arkadaşlarıyla ciddi bir görüşme yapmayı uygun bulmuş, kendilerine genel ve özel durumu belirtmiş ve tutulması gerekli olan yolu açıklamıştır. Bu açıklamalara Vali Münir Bey, Eski Bitlis Valisi Mazhar Müfit Bey, (Mirliva) Kâzım Karabekir Paşa, Rauf Bey, eski İzmit Mutasarrıfı Süreyya Bey, Mustafa Kemâl’in karargahına bağlı Kurmay Başkanı Kâzım Bey, Kurmay Hüsrev Bey ve Dr. Refik Bey katılmışlardır.³⁴

Mustafa Kemâl, bu arkadaşlarına bir konuşma yapmış ve onlara:

“...Millete nder olacakların, her ne pahasına olursa olsun amaçtan dönmemeleri, ülkede barınabilecekleri son noktada, son nefeslerini verinceye kadar, bu amaç uğrunda fedakarlığa devam edeceklerine daha işin başında karar vermeleri gerekir. Kalplerinde bu gücü duymayanların teşebbüse geçmemeleri elbette daha iyi olur. Çünkü, böyle bir durumda hem kendilerini, hem de ulusu aldatmış olurlar.

²⁸ Nutuk, 28-29

²⁹ Nutuk, 30

³⁰ Nutuk, 80,81,83,86,88,90,91,94,95,112,122,135,203,207

³¹ Nutuk, 30

³² Nutuk/Svlev, I, 65; Karabekir, a.g.e., 71

³³ Karabekir, a.g.e., 71

³⁴ Nutuk, 30

Bir de söz konusu görev, resmî makam ve üniformaya sığınarak, el altından yapılamaz. Böyle bir tutum, bir ölçüye kadar sürdürülebilir. Ama, artık, o dönem geçmiştir. Açıkça ortaya çıkmak ve milletin hakları adına yüksek sesle bağırarak ve bütün ulusun bu sese katılmasını sağlamak gerekir.

Benim, görevden alındığıma ve her türlü sonuçla karşı karşıya bulunduğuma şüphe yoktur. Benimle açıktan açığa işbirliği yapmak, o sonuçları şimdiden kabullenmek demektir. Bundan başka, söz konusu ettiğimiz durumun istediği adam, daha birçok bakımlardan da, mutlaka ben olabileceğim gibi bir iddia söz konusu değildir. Yalnız, herhalde, bu ülke çocuklarından birinin ortaya atılması zorunlu olmuştur. Benden başka bir arkadaş da düşünülebilir. Yeter ki, o arkadaş, bugünkü durumun gerektirdiği yolda yürümeyi kabul etsin.”³⁵

Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Kâzım Karabekir Paşaya, 30 Temmuz 1919 tarihinde, Mustafa Kemâl Paşa ile Rauf Beyin, Hükümete karşı tutumlarından dolayı, tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesi için bir emir göndermiştir. Kâzım Karabekir Paşa, yazdığı cevaplarla bunu ret etmiştir.³⁶

Mustafa Kemâl, askerlikten ayrıldıktan sonra, bütün Erzurum halkının ve Vilâyet-i Şarkiye Mudafa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti Erzurum şubesinin, ona karşı çok açık olarak gösterdikleri güven ve yakınlık, onda unutulmaz hatıralar bırakmıştır. Cemiyet, 10 Temmuz 1919 tarihli yazısında Mustafa Kemâl'e, "Cemiyetin başına geçerek Yönetim Kurulu Başkanlığını kabul etmesini teklif etmişler ve birlikte çalışmak üzere seçtikleri beş kişinin adlarını bildirmiştir." Bu beş kişi, Yönetim Kurulu İkinci Başkanlığına seçtikleri Raif Efendi, emekli Binbaşı Süleyman Bey, Emekli Binbaşı Kâzım Bey, Albayrak gazetesi müdürü Necati Bey ve Dursun Beyzâde Cevat Beyden oluşuyordu.³⁷

Mustafa Kemâl'in başkanlığa seçilmesinde, Kâzım Karabekir Paşanın da büyük gayretleri olmuştur.³⁸ Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919 tarihinde toplanmış ve kongre, tüzüğü gereği bir Hey'et-i Temsiliye seçmiş ve seçilenler arasında, başta Mustafa Kemâl paşa olmak üzere, Rauf Bey (Eski Bahriye Nazırı/Donanma Bakanı), Raif Efendi (Eski Erzurum Milletvekili), İzzet Bey (Eski Trabzon milletvekili), Servet bey (Eski Trabzon Milletvekili), Şeyh Fevzi Efendi (Erzincan'da Nakşi Şeyhi), Bekir Sami Bey (Eski Beyrut Valisi), Sadullah Efendi (Eski Bitlis Milletvekili) ve Hacı Musa Bey (Mutki Aşiret Beyi). Ama bu seçilenler arasında İzzet, Servet ve Hacı Musa beyler ile Sadullah Efendi hiç gelmemişlerdir. Raif ve Şeyh Fevzi Efendiler, Sivas Kongresine katıldıktan sonra yurtlarına dönmüşlerdir.³⁹

Kongre çok önemli kararlar almıştır:

1-Millî sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür. Birbirinden ayrılamaz.

2-Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümetinin dağılması halinde, millet topyekun kendisini savunacak ve direnecektir.

³⁵ Nutuk, 31

³⁶ Karabekir, a.g.e., 97

³⁷ Nutuk, 44

³⁸ Karabekir, a.g.e., 73-74

³⁹ Nutuk, 47

3-İstanbul Hükümeti, vatani koruma ve istiklâli elde etme gücünü gösteremediği takdirde, bu gayeyi gerçekleştirmek için, geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri millî kongrece seçilecektir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Hey'et-i Temsiliye yapacaktır.

4-Kuvay-ı Milliyeyi tek kuvvet olarak tanımak ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır.

5-Hiristiyan azınlıklara siyasî hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez.

6-Manda ve himaye kabul olunamaz.

7-Millî Meclisin derhal toplanması ve hükümetin yaptığı işlerin Meclis tarafından kontrol edilmesini sağlamak için çalışacaktır.⁴⁰

Mustafa Kemâl Paşanın özet olarak verdiği bu kararları Kâzım Karabekir Paşa daha geniş olarak vermiştir. Böylece 23 Temmuz 1919'da başlayan Erzurum Millî Kongresi 7 Ağustosta sona ermiştir.⁴¹

Sonuç olarak Mustafa Kemâl, Millî sınırlar içerisindeki vatanın kurtulacağına, daha Erzurum'da iken kesinlikle inanıyordu. Erzurum Kongresinin bittiği gece, Mazhar Müfit'e, "Erzurum'da ve Kongrede gördüğüm samimiyet, mertlik ve fedakarlık, azim ve iman, beni çok cesaretlendirdi. Ülkemi kurtarmak yolundaki cesaretimi artırdı... Şu halde ihtirassız, yalnız vatan ve ülkenin kurtulmasını amaç edinen insanlar olarak çalışıyoruz. Allah koruyucumuzdur. Kesinlikle başaracağız."⁴² demiştir.

Ayrıca, Ülke kurtulduktan sonra da hangi yenilikleri yapacağını, Mazhar Müfit'in not defterine yazdırttığına göre, Atatürk, ülkenin kurtulacağını önceden biliyordu. Yalnızca sabırlı, meşakkatli, olaylar karşısında yılmayan, azimli ve üstün vasıflı bir lidere ihtiyaç vardı. İşte o da Atatürk'tü.

Sonuç olarak, Erzurum Kongresi bittikten sonra Heyet, 29 Ağustos 1919'ta, Erzurum'dan ayrılıp Sivas'a yönelmiştir. Mustafa Kemâl, Rauf Bey, ulemadan Raif Efendi, Erzincan'da katılan Şeyh Fevzi Efendi ile Sivas'ta katılan Bekir Sami Beyden oluşan 5 kişilik Temsil Heyeti, küçük bir bölgenin, küçük ve gezici bir hükümeti olarak, Sivas'ta yerini almıştır. Sivas'ta biraz daha güçlenen Temsil Heyeti, Ankara'da B.M.M. açılıncaya ve yeni bir hükümet kuruluncaya kadar görev yapmıştır.

⁴⁰ Nutuk, 45-46

⁴¹ Geniş bilgi için bakınız: Karabekir, a.g.e., 104-106

⁴² Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I, Ankara 1988, 130